הרב יעקב הילדסהיים

חתימה על התחייבות עתידית -החלק הממוני

אדם חתם לפני תחילת עבודתו בחברה על מסמכים המחייבים אותו לשמור את סודות החברה. במהלך עבודתו או לאחר שכבר פרש מהחברה, עבר על התחייבותו וגילה את סודות החברה לחברה מתחרה, וכתוצאה מכך נגרם לחברה נזק והיא תובעת אותו על כך. השאלה היא האם מוטל עליו חיוב תשלום (בידי אדם או בידי שמים), ומה גובה התשלום, או שמא אין לחתימתו תוקף מבחינה ממונית, ולכן אע"פ שעבר על איסורים, מכל מקום אין לחייבו ממון.

א. האם זה 'קניין דברים'

כשאדם מתחייב שלא לגלות סודות חברה וכדו' – אין זו התחייבות לפעולה חיוביתיזומה אלא התחייבות ל'אי-עשייה' עתידית. אמנם בהשקפה ראשונה נראה שזה כלול
במושג 'קניין דברים' שבאופן עקרוני אין לו תוקף בהלכה, כמבואר במסכת בבא בתרא
(ג ע"א) שאין קניין חל אלא על דבר ממשי, אבל לא חל על ה'רצון' של הצדדים לחלוק
את החצר. אבל מדברי הראשונים והפוסקים מבואר שיש בזה גדרים נוספים שמחמתם
ייתכן שהקניין יכול לחול, אע"פ שלא מדובר על קניין של דבר ממשי, וכפי שמבואר
בתוספות² שיש אפשרות שיחול קניין לא רק על חפץ ממשי אלא גם על מעשה שעתיד
לעשות.³ הסיבה שחל הקניין היא ששעבד את גופו לחיוב כספי, וגופו של השומר זהו
דבר שיש בו ממש.⁴

כיוצא בזה יש ללמוד מהתוספות במסכת כתובות (נד ע"ב ד"ה אע"פ) שדנו בהתחייבות החתן בכתובה, וכתבו שאף שידוע שאין לו ממון – התחייבותו מועילה:

שמשעבד גופו לזה החוב מעתה ולכשיהיו לו נכסים, חל שעבודו מעתה. ואין זה קנין דברים בעלמא, דקנין דברים לא הוי אלא כההיא דריש ב"ב (ג ע"א) שקנו מידם לחלוק חצר שאין בה דין חלוקה, אבל מה שמשעבד גופו להתחייב לדבר זה – משתעבד, ואין זה קנין דברים בעלמא.

וברא"ש (ב"ב שם סי' א) הוסיף:

[.] כפי שהתבאר באמונת עתיך גיליון 114 (תשע"ז), עמ' 69-74.

^{2.} תוס', ב"ב ג ע"א ד"ה קנין דברים בעלמא הוא.

^{..} כגון בנידון של התוס' שם, שאם יארע אונס לחפץ ששומר החינם קיבל עליו שמירה, הוא ישלם.

^{4.} וכיוצא בזה כתב בשו"ת הרשב"א, ח"ב סי' שא; וכעי"ז בשו"ת הרשב"א, ח"א סי' אלף קמב: 'דקנין מילתא אלימתא היא ומתקן הענין כאילו מחייב עצמו באותו ענין שאמר ליתן'.



...דלא מיקרי קנין דברים אלא כי ההוא דריש ב"ב, שותפין שהתנו לחלק, שאין לו לקנין על מה לחול, אבל הכא הוא משעבד עצמו לחוב גמור מעכשיו, והנכסים כשיקנה חל עליהם השעבוד.

מבואר בזה ש'קניין דברים' הוא על מעשה שיעשה, וכיוון שהמעשה אין בו ממש, הקניין לא חל. אבל אם התחייב לפרוע חוב כספי עתידי, הוא שעבד את גופו לכך, ויש לקניין על מה לחול, כלומר הוא חל על גופו וגם יחול על הממון שיקנה בעתיד. לאור זאת, יש לעיין בנידוננו האם יש תוקף לחתימת העובד שהתחייב שלא לגלות את סודות החברה. לצורך הבירור יש לדון לגבי תוקפם של: א. מעשה קניין. ב. התחייבות. ג. תנאי, בהקשר לאי-עשייה, כדלקמן.

ב. קניין שלא לעשות – 'קניין דברים'.

על פי המבואר לעיל, שאם לא חלה התחייבות ממונית כתוצאה מהקניין – אין לקניין תוקף, עולה שקניין שמטרתו למנוע עשיית מעשה מסוים אינו תקף, והוא מוגדר כ'קניין דברים'. כך גם מבואר בשו"ת מהרשד"ם שדן בעניין שני גיסים שקנו בתים בשותפות וחלקו אותם ביניהם והתנו בשטר שאף אחד מהם לא יוכל להשכיר את הבית שהגיע לחלקו לאחר, בלי רשות חברו, וכן לא יוכל למכור את הבית שהגיע לחלקו לפני שיברר עם חברו אם הוא מעוניין לקנותם בסך שקנה אותם תחילה. אח"כ השתנו הנסיבות, ובעקבות זה דנו בתוקפו של התנאי. המהרשד"ם (שם) הביא תשובת הרשב"א בעניין שניים שהתנו ביניהם שזה ימכור וזה יקנה, שם מפורש שהתנאי לא חל כיוון שאינו אלא קניין דברים. וכן מבואר בשו"ת מהר"ח אור זרוע ובשו"ת מהר"ם מלובלין, וכן האריך בזה בשו"ת 'פרח מטה אהרן'. וכך פסקו בפסקי דין - ירושלים שקניין שלא לפתוח חנות לכל הדעות לא יועיל, כיוון שהוא קניין שלא לעשות, וזה נחשב 'קניין דברים'.

ג. הבדל בין קניין לבין התחייבות (ללא תנאי)

יש לדון האם כשם שקניין לא מועיל ביחס לאי-עשייה, כמבואר לעיל, כך גם התחייבות לא תועיל. לעיל הובאו דברי תוספות¹⁰ מהם עולה שאם בקניין היה כלול שעבוד הגוף על פירעון חוב עתידי – הקניין חל. יש לעיין האם חל שעבוד הגוף להתחייב גם כלפי אי-עשייה. הנידון הוא במקרה שבו נאמרה התחייבות שלא לעשות, אבל לא נאמר תנאי מפורש על אי-עשייה. בנידון זה מצאנו מחלוקת הפוסקים: בשו"ת מהרשד"ם¹¹ למד

^{.5} מהרשד"ם, חו"מ סי' רעד.

^{6.} שו"ת מהר"ח אור זרוע, סי' רנא.

^{7.} שו"ת מהר"ם מלובלין, סי' ק"ח ד"ה וכשנדקדק.

^{8.} שו"ת פרח מטה אהרן, לר' אהרן הכהן מסלוניקי, סי' יג-יד.

^{.9} פסקי דין ירושלים, ח"ז פס"ד עמ' רח.

^{.10} תוספות ב"ב שם; שם כתובות.

^{.11} מהרשד"ם, חו"מ סי' שע.

מתשובת הרשב"א שאם שעבוד הגוף מועיל לחייב עשייה של נתינה ממונית, קל וחומר שמועילה התחייבות בשעבוד הגוף על אי-עשייה, כלומר על אי-לקיחת ממון. מבואר אם כן שבנידון של 'עשייה' או 'אי-עשייה', קיים הבדל בין 'קניין' לבין 'התחייבות'. קניין אינו חל אלא על חיוב ממוני, שהחיוב חל מיד עם הקניין, ואילו התחייבות שחלה על גופו של האדם, תקפה הן ביחס לעשייה והן ביחס לאי-עשייה עתידית. עדיין יש לעיין שמא המהרשד"ם התכוון דווקא לנידון בו אי-העשייה היא ביחס לממון, כמו בנידון שם, שמדובר על פטור ממס, ובזה דווקא סובר שתחול ההתחייבות. אבל בנידון שלנו, שבו ההתחייבות אינה ביחס לממון, אלא לאי-גילוי סודות וכדו', צ"ע האם היא ברת תוקף. בנידון זה כתב בשו"ת 'תורת חסד':¹²

...דאף היכא דאין הקנין מועיל בלשון סילוק ושלילה, כגון (= אם עשה קניין) שלא אירש מאבא, שלא אבנה, שלא אעשה דבר פלוני, (= והסיבה שאין הקניין מועיל) דהוי קנין דברים משום דהוא דבר שאין בו ממש, כמבואר בפוסקים, מ"מ אם כתב בלשון חיוב, אני מחייב עצמי שלא אתבע חלק מירושה, שלא אבנה בחצרי, אף אם לא קנו מידו – מהני, דאף שהסילוק הוא לשון גרוע ואין בו ממש לחול עליו הקנין, מ"מ החיוב יחול על גוף האדם שנתחייב ונשתעבד שלא יטפל בנכסי ירושת אביו ושלא יטפל בבנין, וחייב לקיים תנאו...

מבואר שהחיוב שחל על גופו מחייב אותו להימנע מעשיית הדברים שקיבל עליו שלא לעשותם, אף שאין הם נוגעים ישירות לעניינים ממוניים, כגון שהתחייב שלא יבנה בחצרו. לעומת זאת, ה'ערך ש"י 13 חולק וסובר שההתחייבות אינה חלה. ה'ערך שי' דן במקרה שבו אדם התחייב שלא לבנות במקום הפנוי שבין ביתו לבית שכנו. הסיבה שהתחייבותו אינה חלה היא שסובר שקיימת בזה השוואה גמורה בין קניין לבין התחייבות, וכשם שלא מועיל קניין על אי-עשייה, כך לא מועילה התחייבות בשלילה. כמו כן בשו"ת 'דברי חיים' 41 כתב בתחילת תשובתו במפורש שלא מועילה התחייבות כזו, ומסקנתו היא שיש צד לומר שמועילה התחייבות על אי-עשייה באופן שבו חידש שם, אולם משתמע ממהלך תשובתו שעקרונית לא חלה התחייבות על אי-עשייה. מסקנת הדברים היא שקיימת מחלוקת אם בנידון זה יש הבדל בין קניין לבין התחייבות: לפי שו"ת 'תורת חסד' וייתכן שגם לפי המהרשד"ם, אע"פ שקניין לא חל על אי-עשייה, מ"מ התחייבות מועילה. לפי ה'ערך שי' וכך עולה מתשובת ה'דברי חיים', כשם שקניין לא מועיל, כך גם התחייבות אינה תקפה. בהמשך תשובתו (דלעיל), חידש ה'דברי חיים' שיש אפשרות שהתחייבות תחול גם על אי-עשייה, וזאת כשמדובר בנידון שבו קיימות כמה שיטות בהלכה, והאדם חייב את עצמו לנהוג כפי אחת השיטות שלא נפסקה להלכה. במקרה זה אע"פ שעיקר הדין הוא לא כפי שיטה זו, בכל זאת, כיוון שהאדם חייב את

^{12.} שו"ת תורת חסד, לר' חסדאי הכהן, סי' רכ"ח, הובא בדברי גאונים כלל מא אות ז.

[.] 13. ערך שי, חו"מ סי' ר"ה ד"ה והשבתי.

^{.14} שו"ת דברי חיים, חו"מ ח"א סי' לא.



עצמו לנהוג כך – התחייבותו חלה.15 לפי שיטתו, בנידון שלנו שהאדם חתם על אי-גילוי סודות, ודאי התחייבותו היא לקיים את עיקר ההלכה בזה, שכפי שהתבאר,¹6 קיים איסור על גילוי סודות ללא רשות. לכן ע"פ חידושו של ה'דברי חיים' התחייבותו תקפה גם בחלק הממוני.

ד. התחייבות שלא לעשות – כולל תנאי

במקרה שבו נעשה תנאי עם האדם על אי-עשייה, וכתוצאה מהתנאי קיבל האדם דבר מסוים, כגון שהתקבל לעבודה והשתכר במשך תקופה, הדבר מחייבו, ואם עבר על התחייבותו – התנאי בטל. כך מבואר ב'ברי חיים' (דלעיל), שכתב:

...ועל כרחך לומר שהוא מטעם תנאי, שהוי כהתנה המוכר שעל מנת זה מכר לו הפלאטץ [המגרש] שלא ימזוג, ואם ימזוג – יתבטל המכר.

הרי שאם עבר על התנאי, התבטל המקח ומחזירים את המצב לקדמותו.

ה. תוקפה של החתימה בחשש כפייה

יש לדון אם ניתן לבטל את תוקפה של החתימה, בטענה שהחותם לא עשה זאת בלב שלם, אלא היה מוכרח לחתום כדי לקבל את עבודתו, ואולי דבר זה נחשב 'אונס' ולכן

במסכת בבא בתרא 71 מבואר במהלך הגמרא ש'אונס דנפשיה', כגון שזקוק למעות ולכן נאלץ למכור, אינו נחשב אונס. וכך גם נפסק להלכה ב'שלחן ערוך' (חו"מ סי' רה סעי' :(בי

באיזה אונס אמרו שהוא מבטל המקח, באונס דאתי ליה מאחריני, אבל באונס דאתי ליה מנפשיה, כגון מי שמוכר מפני שהוא דחוק למעות, לא. ואפילו באונס דאתי ליה מאחריני, דוקא שאנסוהו למכור, אבל לא אנסוהו למכור, אלא ליתן מעות, ומחמת שלא היו לו המעות הוצרך למכור, לא הוי אונסא, וזביניה זביני.18

על פי האמור יש ללמוד שאם אדם רוצה לקבל עבודה ולכן חתם על מסמך מטעם המעביד, הרי זה דומה לגמרי ל'אונס דנפשיה', שהרי ברצונו ובאפשרותו שלא לקבל עבודה זו, ולכן אין זה נחשב אונס, ויש תוקף גמור לחתימתו.¹⁹

^{15.} הדברי חיים (שם) התייחס לחלק האיסורי שבדבר, אבל מהמקור שממנו למד, הוא דינא דגרמי. מבואר שלשיטתו הוא הדין שהתחייבות על דבר שיש לו צד בהלכה מהני גם לעניין חובת תשלומין.

^{.74-69} באמונת עתיך 114 (תשע"ז), עמ' 69-74.

^{.17} ב"ב מז ע"ב-מח ע"א.

^{.18} בביאור הגר"א, לשו"ע חו"מ סי' רה ס"ק לא, ציין לגמ' הנ"ל.

^{19.} בשו"ת חמדת שלמה, חו"מ סי' יג, דן במי שכפוהו ליתן שטר חיוב תמורת טובה שקיבל בעבור זה, האם מהני כמו תלוהו וזבין, או שמא דברי הגמ' שתלוהו וזבין זביניה זבינא אמורים רק אם הוציא תיכף דבר מרשותו, כגון מכר או קידושי אישה או גירושין, דהמעשה נגמר תיכף, אבל כשכפוהו להתחייב בדבר מה, כיוון שלא הוציא שום דבר מרשותו לרשות הלה, י"ל כיוון דהוי אונס לא מהני.

ו. להלכה

נראה שיש לדון בשאלה דלעיל – האם יש חיוב ממוני במקרה שבו אדם חתם על התחייבות שלא למסור מידע שעלול להזיק למקום עבודתו ועבר על כך – בשני מישורים: 1) דיני נזיקין. 2) דיני פועל. בדיני נזיקין נראה שאין לחייבו בידי אדם, כיוון שלא מדובר כאן אלא על נזק עקיף שמוגדר 'גרמא', וכיוון שנעשה בפשיעה, יש לחייבו רק בידי שמים. וכך נפסק בשו"ת 'משנה הלכות' (ח"ז סי' רפ):

...היכי דאמר ליה בבל תאמר, הרי זה בכלל הולך רכיל ומגלה סוד. וגם אם בא לו היזק על ידו, הרי זה בכלל גורם היזק לחבירו, שהגם שאין מוציאין בדיינין משום דהוי ליה גרמא בנזקין, עי' ח"מ סימן שפ"ו, ועי' קצה"ח שם סק"ז לענין גורם לממון, ובש"ס פסחים ה' סוע"ב, ותשו' צ"צ סימן ה'. ומיהו בדיני שמים חייב...

וכן בפסקי דין - ירושלים20 נכתב:

ז. קבל מידע מהמתווך והעבירו לאחר, דינו כמבטל כיסו של חבירו, וכהולך רכיל מגלה סוד, ואין בית דין מחייבים על כך בדיני אדם, אך חייב לשלם ההפסד שגרם לו בדיני שמים.

אולם בדיני פועל נראה שעליו לשלם גם בדיני אדם, משתי סיבות: 1) בנידוננו הייתה חתימתו התנאי לקבלת העבודה, ולכן יש לה תוקף יתר, וכפי שהובא לעיל מה'דברי חיים', שהמכר מתבטל אם עבר על התנאי. לכן נראה שיש לחייבו בתשלום, מחמת שעבר על התנאי. 2) כאשר פועל מתקבל לעבודה בשכר, הרי בעבודה שצריך לעשות תמורת השכר שיקבל, כלולות כל התחייבויותיו כלפי המעביד, ובנידון שלנו גם התחייבותו שלא למסור סודות. נמצא שאם עבר על התחייבותו, לא עשה עבודתו נאמנה, ורשאי המעביד להפחית מחמת זה משכרו.

לאור זאת יש לעיין בשני מקרים: 1) לפני סיום עבודתו בחברה הוא גילה את סודותיה

במסקנתו הביא תשו' מיימוניות, סוף הל' שבועות, סי' ו, שמבואר להדיא שתלוהו וזבין לא מהני רק אם הוציא דבר מרשותו, אבל לא מועיל אם התחייב ע"י כפייה.

בפסקי דין – ירושלים, ח"ז פס"ד בעמ' רח, רצו ללמוד מכך שגם חתימת העובד על חוזה המחייב אותו שלא לעבוד עבודה דומה במקום אחר שנה לאחר פיטוריו, ושלא לעבוד עבודה אחרת בזמן עבודתו אצל המעביד, גם לא בשעות הפנאי שלו – נחשבת שהייתה מתוך איום שאם לא יחתום לא יקבל שכר, והרי היא כמו תלוהו ויהיב שהאונס מבטל את החתימה, שהרי זו התחייבות בלבד ללא שהוציא מעצמו כלום, דהוי אונס המבטל את ההתחייבות. אבל בהמשך פסק הדין הובאה דעה החולקת, המחייבת את העובד לקיים את התחייבותו בחתימתו, מחמת שלוש טענות: א. כיוון שהמעביד התנה עם העובד בתחילה, טרם קבלתו לעבודה, שלא יעבוד במקום אחר בעבודה דומה בם לאחר פיטוריו במשך שנה, הרי העובד חייב עצמו שלא למיפסק חיותיה של המעביד, והוא כתשלום תמורת קבלתו לעבודה, וא"כ חייב לקיים התנאי מדין שכר שכיר, וכמש"כ בשו"ת חת"ס, יו"ד סי' ט, ובשו"ת חסד לאברהם, יו"ד סי סט. ואם אינו מקיימו ועובר על התנאי, עובר בלאו דלא תעשוק, מלוהו וזבין לכופו לקיים תנאו. ב. ההתחייבות היא תשלום תמורת קבלתו לעבודה, ולכן נחשב תלוהו וזבין, שהמכר קיים, ולכן אין האונס מבטל החתימה. ג. אין זה כלל נחשב אונס, כיוון שלא היה מי שהכריחו לחתום על החוזה ולהתקבל לעבודה, אלא הוא אנס עצמו שרצה להתקבל לעבודה ולכן מתם על החוזה וההתחייבויות, ובכה"ג לאו אונס הוא.

^{.20} פסקי דין ירושלים, ח"י פס"ד עמ' רמג, ע"י רא"ד לוין.



לחברה מתחרה, ולכן בעלי החברה רוצים לקזז ממשכורתו או לגמרי להימנע מלשלם לו בעבור החודש האחרון, בשל הנזק שהסב להם. 2) לאחר סיום העבודה הוא גילה את סודות החברה הראשונה לחברה החדשה שעובד בה, ובעלי החברה הראשונה תובעים פיצויים על כך.

ז. עיכוב או קיזוז במשכורת

לגבי שני המקרים שהובאו לעיל (סוף פרק ו), התבאר שאמנם חיובו בנזיקין הוא משום גרמא ולכן אינו חייב בידי אדם, אבל מדין פועל חיובו בידי אדם. לכן אם תינתן הערכה מסתברת, ע"פ ראות הדיינים, של גובה הנזק שנגרם לחברה, היא תוכל לקזז או להימנע מלשלם לעובד בגלל חיובו. אם כבר אינו עובד בה, היא תוכל לתבוע ממנו החזר כספי, 21.כדלקמן

ה. כיצד לחשב את חיובו

השאלה שנשאלה היא איך להתייחס לעבודה שהוא עבד בחברה לאחר גילוי סודותיה. בנידון זה נלע"ד שמצד אחד אין להחשיבו כמי שלא עבד כלל, שהרי הוא עבד והחברה נהנתה מעבודתו. אולם מצד אחר הוא עבר על התנאי שבזכות התחייבותו עליו הוא התקבל לעבודה, והיסב לחברה נזק. א"כ בוודאי אין לתת לו את כל זכויות העובדים, אך מנגד אי אפשר לשלול את המגיע לו תמורת עבודתו. לכן נראה שע"פ ה'דברי חיים' (דלעיל), שכתב שבטל המקח, הרי נחשב כאן כמו מקח טעות משום שעבר על התנאי, לכן יש להחשיב כאילו המצב חוזר לקדמותו, שלא התקבל לעבודה, ובכל זאת צריך לשלם לו מדין 'נהנה', שהרי החברה נהנתה מעבודתו. לאור זאת, בנידון שכזה שהפר את התחייבותו למקום עבודתו, בעצם לא מגיע לו שכר תמורת עבודתו אלא כפי השיעור של 'נהנה', כלומר כפי ההנאה שהחברה נהנתה ממנו. גדר חיוב 'נהנה' נמדד לפי החיסכון הכספי שנחסך למי שנהנה מעבודתו. 22

בחישוב דין 'נהנה' בנד"ד, נראה שאפשר לדמות זאת לדין 'היורד שלא ברשות לשדה חבירו העשויה ליטע', שהרי החברה רוצה את עבודתו, אלא שכיוון שעבר על התנאי, הוברר למפרע שאינו נחשב כאחד מעובדי החברה. דין זה מובא בגמרא במסכת בבא מציעא 23 ובמסכת כתובות, 24 שהיורד לתוך שדה חברו ונטעה שלא ברשות, חייב בעל

^{21.} בפ"ד ירושלים, ח"ח פס"ד עמ' רכט, דנו בקיפוח פרנסה בגלל גילוי סודות, ובמקרה ההוא לא מדובר שהתחייב שלא לגלות, ואעפ"כ נפסק: 'יב. שמעון שמשתמש בסודות מקצוע של ראובן ומקפח את פרנסתו, בכך שקונים שקנו מראובן יקנו משמעון, פסקו אחרונים שצריך לפצות את ראובן על כל הנאתו מפני אותו גרם ההיזק שגרם לו'. עיי"ש שהפנו לשו"ת דברי מלכיאל, ח"ג סי' קנז.

^{22.} עיין מש"כ בספר כתר, ח"ג עמ' 203. ואמנם שם הדיון הוא בעניין הדר בחצר שלא ברשות, אבל נראה שהגדרה זו מתאימה גם לנידוננו.

^{.23} ב"מ קא ע"א.

^{.24} כתובות פ ע"א.

השדה לשלם ליורד את הוצאותיו, ובשדה העשויה ליטע אומדים כמה אדם רוצה ליתן בשדה זו לנטעה, ונוטל מבעל השדה. וכך נפסק ברמב"ם²⁵ וה'שלחן ערוך'.²⁶ ומבואר בסמ"ע²⁷ שהתשלום הוא כפי 'שתלי העיר' (= עובדי הגינון בעיר), כלומר כפי השכר המקובל באותו מקום תמורת עבודה כזו. ומביא שם את תלמידי הרשב"א שחולקים וסוברים שלא מגיע לו כל כך, כיוון שירד שלא ברשות. וכך פסק ב'ערוך השלחן'²⁸ שנוטל סכום שהוא 'בפחות משומת הבקיאים'; כלומר, ייתנו לשלושה לשום את שכרו, והוא יקבל כפי השומא הפחותה. לכן בנידון שלנו נראה שיש לחשב את המשכורת של כל תקופת עבודתו לפי המשכורת המזערית המשולמת תמורת עבודה כזו, ויצטרך להחזיר את השאר. ואם מדובר באופן שאותו פועל כבר היה משתכר במשכורת המזערית, יצטרך לשלם לחברה פיצוי מסוים.²⁹

סיכום

- א. מבואר בראשונים בתחילת מסכת בבא בתרא שקניין חל רק על דבר ממשי ולא על פעולה שתיעשה.
 - ב. התחייבות להקנות או לשלם מועילה כשיש קניין, כיוון שבזה יש שעבוד הגוף.
 - ג. חתימה על שטר התחייבות היא בעלת תוקף מחייב.
- ד. קניין על אי-עשייה, כגון שלא למכור או שלא לקנות, אינו בר-תוקף, כיוון שהוא 'קניין דברים' בעלמא.
- ה. נחלקו הפוסקים אם מועילה התחייבות על אי-עשייה: לשיטת ה'תורת חסד' מועילה התחייבות אף לשלילה, וייתכן שכך גם שיטת המהרשד"ם. לעומת זאת, ה'ערך שי' כתב שלא מועילה התחייבות שלא לעשות, וכך עקרונית דעת ה'דברי חיים'.
- ו. ה'דברי חיים' חידש שאם ההתחייבות היא על דבר שיטה הסוברת כך בהלכה, אף אם העיקר להלכה אינו כשיטה זו, בכל זאת התחייבותו תקפה.
- ז. לאור חידושו, בנידון שלנו שהאדם חתם על אי-גילוי סודות, התחייבותו היא לקיים את עיקר ההלכה האוסרת גילוי סודות ללא רשות, והתחייבותו תקפה גם בחלק הממוני.

^{.25} רמב"ם, הל' גזלה ואבדה פ"י ה"ד.

^{26.} שו"ע, חו"מ סי' שעה סעי' א. ועי' קצות החושן, סי' רמו ס"ק א-ב, ושערי ישר, ש"ג פכ"ה, אם חיובו מצד נהנה או מצד משתרשי ליה בזה שהרוויח לו ממון שהיה צריך להוציא כדי להשביח שבח זה. ועי' כתבי הגר"ח, ב"ק כ ע"ב, וברכת שמואל, ב"ק סי' יד, ונדרים סי' כב, בשם הגר"ח שחיובו מדין ממוני גבך, ואף נעשה שותף עם בעל הקרקע בשבח שהושבחה על ידו. ועי' חזו"א, ב"ב סי' ב אות ו, ומשנת ר' אהרן, הל' שכנים פ"ג ה"ג, עמ' סא, שחייב לו מדין פועל. ועו"ע פסקי דין – ירושלים, ח"ז פס"ד עמ' בער

^{.27} סמ"ע, חו"מ סי' שעה ס"ק א

^{.28} ערוך השלחן, חו"מ סי' שעה סעי' ה,

^{.21} ראה לעיל הערה 21

אמונת עתיך תמוז תשע"ז 104



ח. דעת ה'דברי חיים' שאם הותנה עם אדם על אי-עשייה וכתוצאה מהתנאי קיבל האדם דבר מסוים, ואח"כ האדם עבר על התנאי, המצב חוזר לקדמותו וצריך להחזיר את מה שקיבל מחמת התנאי.

ט. לחתימה על מסמך יש תוקף מחייב, אף אם החתימה הייתה רק כדי לקבל את העבודה, ולא בלב שלם, ואין זה נחשב 'אונס' המבטל את החתימה.

מסקנות

א. עובד שהתקבל לעבודה לאחר שחתם על התחייבות שלא להעביר מידע לגורם חיצוני, עבר על התחייבותו והעביר מידע וכתוצאה מכך נגרם הפסד למקום העבודה, חייב לשלם בידי אדם.

ב. אם הוא עדיין עובד שם, רשאי המעביד לקזז ממשכורתו כשיעור גובה הנזק.

ג. אם העברת המידע נעשתה לאחר שכבר עזב את מקום העבודה, ניתן לחייבו על כך שעבר על תנאי קבלתו לעבודה. לכן יש לחשב את המשכורת של כל תקופת עבודתו לפי המשכורת המזערית המשולמת בעבור עבודה כזו, ויצטרך להחזיר את השאר. ואם מדובר באופן שאותו פועל כבר היה משתכר במשכורת המזערית, יצטרך לשלם לחברה פיצוי מסוים, כפי ראות עיני הדיינים.

